

Szántóföldi jövevények I.

14 európai és eurázsiai gyomnövény behurcolásának történetéről

A gyomnövények története szorosan összefonódik az emberiség történelmével. Terjedésükben nem csak a gazdálkodás, a közlekedés és kereskedelem, hanem például a népvándorlások, háborúk és a földrajzi felfedezések is szerepet játszottak. Azokat a fajokat, melyek már az eredeti flórában is előfordultak, de nagyobb mértékű elterjedésüket az emberi tevékenységnek köszönhetik, apofitonoknak hívjuk. A jövevény növényeket behurcolásuk ideje szerint kétféleképpen csoportosíthatjuk. Amelyek a 15. sz. végéig (Amerika felfedezéséig) kerültek a terület flórájába őjövénny növényeknek (archeofitonok), amelyek ezen időpont után, azokat újjövénny növényeknek (neofitonok) hívjuk.

Ragados galaj (*Galium aparine*)

Az utolsó jégkorszak idején már jelen volt Közép-Európa flórájában. Eredetileg árnyas erdőkben élt, bizonyára onnan terjedt át a legelső újkőkori vetésekbe. Mai térhódításához az is hozzájárult, hogy kevésbé érzékeny egyes herbicid hatóanyagokra, és – mint „erdei faj” – jól tűri a sűrű kultúrnövényzet árnyékolását.

Pipacs (*Papaver rhoeas*)

Első régészeti maradványai hazánkban a népvándorlások korából kerültek elő. Eredete bizonytalan, valószínűleg – mint önálló faj – ősi szántóföldi körülmények között keletkezett a kelet-mediterrán térségben. Bár érzékeny a vegyszerekre, a sokáig életképes magvainak köszönhetően ma is gyakori.

Szálkás borjúpázsit (*Anthoxanthum puelii*)

Az atlantikus Nyugat-Európában honos. Hazánkban a Belső-Somogy savanyú, homoki szántóin az elmúlt években tömeges állományai kerültek elő. Európában főként takarmánynövények magjaival terjed, hazai behurcolásának módja és ideje ismeretlen.

Perzsa veronika (*Veronica persica*)

Iránból származó „kerti szökevény”. A karlsruhei botanikus kertből vadult ki az 1800-as évek elején, majd egész Európában szétterjedt. Kora tavaszi aszpektusban nálunk is gyakori.

Tavaszi aggófű (*Senecio vernalis*)

Eredetileg a Fekete-tenger környéki homok puszták növénye. A 19. század óta terjed utak és vasutak mentén. A szántókra is behatol, virágzaskor hatalmas sárga foltjai már messziről láthatóak.

Várjómák (*Hibiscus trionum*)

Az Árpád-korból származnak első magyarországi leletei. Eredeti hazája Dél-Európa sziklás élőhelyein keresendő. Tarlókon és kapásvetésekben ma is többfelé előfordul.

Konkoly (*Agrostemma githago*)

A Kárpát-medencében már az újkőkori régészeti leletekben is kimutatták. Valószínűleg azokhoz a legrégebben behurcolt gyomokhoz tartozik, melyeket az első földművelők hoztak magukkal a termékeny félhold környékéről. Visszaszorulása a 20. század elején kezdődött a gabonatriórók alkalmazásával, mely folyamat a vegyszeres gyomirtással tovább fokozódott.

Kereklevelű buvákfű (*Bupleurum rotundifolium*)

A római korban a fejlett úthálózatnak és kereskedelemnek köszönhetően főként az import gabonák kísérőjeként új mediterrán gyomnövények kerültek a közép- és nyugat-európai meghódított területekre. Vélhetően ezt a fajt is a rómaiak hurcolták az egykori Pannóniába. Napjainkban kalászos vetések és parlagok ritka növénye.

Kék búzavirág (*Centaurea cyanus*)

Talán őshonos Európában, de jelenlegi előfordulása feltehetőleg emberi behurcolások eredménye. A középkorban a keresztes háborúk idején vált tömegessé. Ennek oka a középkori vidékhálózat kifejlődésében, az élénkülő gabonakereskedelemben és a nem megfelelő vetőmagtisztításban keresendő. Napjainkra az intenzíven művelt szántókon visszaszorult.

Alacsony cikkesbecő (*Chorispora tenella*)

Nyugat-ázsiai, dél-országi növény. Hazánkban 1912-ben találták első példányát. Európa egyes országaiba vélhetően „keleti migrációs útvonalon” az egykori Szovjetunióból, vasúti gabonaszállítmányokkal jött. Hazánkban csak átmenetileg megtelepedő, ritka gyomnövény.

Apró szulák (*Convolvulus arvensis*)

Őshazája Euráziában van, és azoknak a gyomnövényeknek a népes táborához tartozik, melyeket innen hurcoltak ki Amerikába és más földrészekre az európai hódítók és nyomukban az első telepesek. Napjainkban már az összes kontinensen megtelepedett.

Szümcső (*Bunias orientalis*)

Örményország hegyvidékeiről származik. Takarmánynövénynek termesztették, majd kivadult, és Európa nagy részét meghódította az 1700- és 1800-as években. Az utóbbi évtizedekben főként utak, vasutak mentén terjed.

Francia nyurgaszál (*Erucastrum gallicum*)

A Pireneusokban és Dél-Franciaországban honos. A vasutak mentén terjedt kelet felé. Keleti elterjedési határa Nyugat-Magyarországon van, ahol tarlók és kapáskultúrák növénye.

Korcs mák (*Papaver hybridum*)

Magyarországon nagy valószínűséggel a török hódoltság idején ide hurcolt „török jövevény”. Kalászos vetések és út menti gyomtársulások ritka növénye.

Dr. Pinke Gyula

Ajánlott irodalom:

Gyulai F. (2001): Archaeobotanika. A kultúrnövények története a Kárpát-medencében a régészeti-növény-tani vizsgálatok alapján. Józsefvég Kiadó, Budapest.

Kästner, A., Jäger, E., Schubert, R. (2001): Handbuch der Segetalpflanzen Mitteleuropas. Springer Verlag, Wien, New York.

Pinke Gy., Pál R. (2005): Gyomnövényeink eredete, termőhelye és védelme. Alexandra Kiadó, Pécs.